

Shakespeare og kynini

— ein seinkað rættleiðing til Jógvan Isaksen

TANN 28. OKTOBER hevði Jógvan Isaksen í Sosialinum eitt ummæli av sjónleikinum OTHELLO, sum undirritaði hevur týtt til føroyskt eftir William Shakespeare. Ummælið hjá Jógvani var eftir minum tykki bæði stórtøkið og ruddiligt. Ummælarin læt væl at tydingini, men hevði samstundis nakrar smærri atfinningar. Tað er ein vánaligur rithøvundur ella týðari, sum ikki dugir at siggja virðið í eini umhugsunari viðgerð. Og í nøkrum lutum haldi eg, Jógvan hevði grein í sinum máli. Eitt nú kann væl vera, at fleiri viðmerkingar kundu verið í bókini. Eisini haldi eg meg hava lært av Jógvansa hugsanum um hetta at føroyska útlendsk nøvn. Soleiðis kann goður kritikkur vera ein hjálp, um tikið verður imóti við opnum huga.

Í einum spurningi haldi eg kortini, Jógvan mistók seg. Eg fari at royna eftir førirumini at siga eitt sindur um henda spurning. Tað kann tykjast heldur erkendi, at ein týðari ger vart við seg eftir eina so positiva móttöku. Lat meg tí leggja dent á, at hesin stubbin er skrivaður, ikki tí at eg taki mær tykni av atfinningum Jógvans, men tí at eg haldi, at hesin spurningur — kynsmótsetningarir í OTHELLO — hevur almennan, prinsipiellán áhuga og stórliga viðkemur høvuðsmálunum, vit baksast við í okkara tíð.

MEN ALLARFYRST eitt minni mál. Jógvan hevur, koppyggin sum hann er, ansað eftir, at tær replikkir í leikinum, ein hjá Desdemona á síðu 80 (reglu 22 úr erva) og ein hjá Emiliu á síðu 90 (reglu 22-23 úr erva) líkjast nógv í tydingini, meðan tær ikki eru so líkar í upprunatekstinum. Bæði replikkirnar siga frá lydni kvinnunar mótevigs manni sinum, tær hava tí tyding, og ein mistýðing *kundi* tí fingið onkran lesara at hildið, at týðarin hevði okkurt í kvittanum. Íðan, orsök-in til ósamsvarið, Jógvan ger vart við, er tann einfalda, at Jógvan hevur hugt at einum upprunateksti, meðan undirritaði hevur ráðført seg við tveir tekstir. Í Jógvansa útgávu sigur Emilia: «I nothing know, but for his fantasy». Í fyrsta fjórtektstakstinum sigur hon: «I nothing but to please his fantasy». Í minni tyding, har roynt verður at samansjóða bæði tekstir, sigur Emilia: «Eg skilji einki, akti hann bara, tá ið okkurt stingst upp á hann». Og tað skuldi ikki verið heilt av leið. Orðið «fantasy» merkir í hesum føri «innskot» ella «løgð hugskot».

SO TIL TAÐ stórma málið, kynsmótsetningarnar í OTHELLO, og viðgerð min av teimum. Jógvan tekur í ummæli sinum soleiðis til: «... í stóðum tykist tað mær, at Hanus glaðbeintur fer umborð á fyrakantaða feministiska ideologi, har kvinnan er tað goða, og maðurin tað ónda. Uttan mótmæli verður tann hugsan borin fram, at kvinnan er ein hægri vera enn maðurin. Fjalt aftanfyrri javnstøðukýrtlin verður sagt, at tann niðurtraðkaða kvinnan er ikki bert á jøvnum fœti við mannin, nei, hon er á einum hægri stóði fyrri seg sjálva».

Til hetta er stutt og greitt at siga, at her mistekur Jógvan seg. Í viðmerkingum minum og í greinini «Kaos og kærleiki» royni eg at greiða frá høvuðstraðrunum í leikinum og at vísa á nakrar orsøkir til tann dramatiska endabrestin, har Othello drepur konu sína og Jago konu sína. Eg vísi á víðurskiptir sum óndskap, maktgirnd, øvundsjúku og kynsligar fordómar. Ongastaðni verður sagt, hvørki beinleiðis ella óbeinleiðis, at

kvinnan er ein «hægri vera enn maðurin». Heldur ikki verður nakað sagt, sum kundi elvt lesaranum til at hugsað hetta.

Tað er merkiligt, men eg hevði varhuga av, at ein misskiljing sum henda kundi taka seg upp. Eg royndi tí at málbera meg við stórum umhugsni, tá eg nærkaðist kynsmótsetningunum, sum eru so sjónskir í OTHELLO. Í fyrsta lagi tók eg mótsætningin «maður—kvinna» fram sum ein av mongum ymskum mótsætningum í leikinum: svart móti hvítum, kristið móti heidnum, kaos móti kosmos, heilt móti syndraðum, ónt móti goðum. Í øðrum lagi verður sagt um OTHELLO, at hann lýsir, «hvussu tær báðar livssjónirnar, sum viðhvørt verða róptar (min undirstriking) tann kvinnuliga og tann mannliga, men sum vit kundu rópt tann heila og tann syndraða, ávirka kærleikans kor og gróðrarlíkindir». Við øðrum orðum, tyðiliga verður peikað á eina heila ella holistiska livssjón, sum maður sum kvinna á jøvnum fœti kunnu ognar sær. Í triðja lagi verður sagt, at meðan Jago og Othello øðrumegin eru samsekir í eini brotsgerð, umboða hinumegin Desdemona og Emilia — fyrri ein part saman við Cassio (einum manni) — hugin til at skapa, fjálga um og varðveita livið. Portrið til tað lovaða landið stendur sostatt hvørjum manni opið.

Eg havi eina hugsan um, hvussu ein misskiljing sum henda verður til, og eg skal royna at greiða frá henni. Lyklaorðini eru, kundi eg hugsað mær, orðini «kvinnuligt» og «mannligt» og samansettingarnar «kvinnuvirði» — «mansvirði» ella «kvinnumentan» — «mansmentan». Viðhvørt verður hildið, at orð sum hesi eru skemakent tengd at hvør sinum kyni, soleiðis at skilja, at kvinnuligar eginleikar kunnu kvinnur, og bara kvinnur, hava, og mannligar eginleikar kunnu menn, og bara menn, hava. Hetta er skeiðt. Orðini verða, bæði í dagligari talu og av vísindafólki, brúkt á nógv líðilgari hátt. Vanliga verður sagt um gamla Ibsen, at tann kvinnuliga (feminina) flögvin í hansara lyndi gjørdi hann fœran fyrri at skapa sínar finu kvinnulýsingar. Tann ungvi Soderberg skrivur — øvugt — um Gosta Berlings saga eftir Selma Lagerlöf, at «forfattarinnan har ... ett konstnarligt mod som nastan kan fresta oss at tro på en talang av manlig muskeltur».

Hyggja vit at Shakespeare — soleiðis sum undirritaði skilir hann, og soleiðis sum hann verður lýstur, eitt nú av einum feministiskum bókmentakritikara sum Marilyn French — so verða orðini «kvinnuligt» og «mannligt» brúkt á sama líðiliga hátt sum skaldskapur hansara. Frúgvinn Macbeth hevur t.d. tyðilgar kallmansligar eginleikar. Í Lear Kongi umboða Goneril og Regan (kvinnur) saman við Albany, Edmundi og Osvaldi eina mannliga livssjón, meðan Edgar (maður), Cordelia (kvinna) og at enda eisini Lear (maður) umboða eina kvinnuliga livssjón.

Tá ið hetta er sagt, er alt fyrri eitt neyðugt at leggja aftrat, at sjálvandi koma orðini «kvinnuligt» og «mannligt» ikki av ongum. Í vesturheiminum hevur meirilutin av monnum eina mannliga livssjón og meirilutin av kvinnum eina kvinnuliga livssjón. Tann skeiva javnvágin millum hesar livssjónir er eftir minum tykki ein av mongum grundum til ta trúpla stóðu, heimurin er í. Við hesum verður kortini ikki sagt, at mannliga livssjónin í sær sjálvum er skeiv ella ónd. Ikki fyrr enn hon sleppur at ráða einsamall og traðka onnur virðir niður, verður hon avlagad, sjúk og vitleys. Við hesum verður heldur ikki sagt, at menn — livfrøðiliga — eru skaptir við eini mannligari livssjón, veri hon avlagad ella sunn. Tann skeiva javnvágin millum ta mannliga og ta kvinnuliga livssjónina og ein partur av muninum millum manslyndi og kvinnulyndið kemur, ikki av biologiskum orsøkum, men av samfelagsligum og mentunarlíggum grundum. Og soleiðis enda vit aftur her í tí patriarkalska samfelagnum, sum stoypir kynini hvørt í sinum formi.

NIÐURSTÓÐAN ER tann, at í OTHELLO-útgávu min verður kvinnan á ongan hátt sett á «eitt hægri stóði» enn maðurin. Harafturimóti verður í hesi útgávu ein livssjón, sum viðhvørt verður rópt kvinnulig, men sum eisini kann røpast holistisk ella kosmisk ella umhørvorskara ella friðarstuðandi ella okkurt annað mett at vera meira framkomin enn ein livssjón, sum viðhvørt verður rópt mannlig, men sum eisini kann røpast syndrað ella hørð ella autoritær ella valdsfus. Og tað er nakað heilt annað. Soleiðis sum hetta er sett upp, stendur grindin til tað fyrirjattaða landið báðum kynum opin — Jógvani Isaksen sum Susan Sontag, á jøvnum fœti.

Lat meg tí seinast siga, at tað hevði ikki harmað meg, um sagt var um hesa OTHELLO-útgávuna, at ein feministisk bókmentaáskoðan — av tí subtila slag, sum Marilyn French umboðar — varð umtalað í henni, undir líðini á teirri kritisku (og maskulinu!) hjá Georg Brandes og teirri heimsspekiligu hjá Sløk. Satt at siga hevði eg verið ikki serti errin av tí. Kvinnufrigeringin — sum undirritaði frá fyrstan tíð fætaði sum verandi ella sum elvandi til mansfrigering og menniskjafirigering — var ein av mongum bjørtum logum, sum vórðu kveiktir ella endurkveiktir í árunum 1968-70. Henda røsla skapti eina bókmentakritikk, sum eingin, ið hevur áhuga fyrri skaldskapi, hevur ráð at leypa um. Og tað skuldi helst komið til sjóndar, í gerð sum í skrift, at vit ikki øll hava gjengið við bindi fyrri eyguni tey seinastu tjúgu árini.

Hanus Andreassen